

El Teatre a l'Antiguitat: alguns conceptes generals

1. Origen i significat del teatre grec

Al segle V abans de Crist, la tragèdia grega s'inseria en el marc cerimonial de les Grans Dionisiaques, festes religioses en honor de Dionís celebrades a principis de la primavera i finals de la tardor. S'ha discutit moltíssim sobre l'etimologia del mot "tragèdia" (en grec *tragoidía*): era un cant ritual en honor d'aquest déu? Se li ofería el sacrifici d'un cabrit (en grec *tragós*)? El premi dels concursos era, potser, un cabridet?

Sí que hi ha acord unànime en assenyalar que el teatre grec es troba íntimament lligat amb el sistema polític de la democràcia: de fet, neix i mor amb la democràcia. Hi ha parts de tragèdies amb una retòrica molt semblant a la de les assemblees i discussions de les institucions democràtiques.

Però les obres de la tragèdia no només reunien el poble, sinó que també -i sobretot- l'educaven: el teatre tenia una funció pedagògica i identificadora -constructora d'identitat social- a Atenes. Com ha escrit Ana Iriarte, una prestigiosa professora de la Universitat del País Basc, "igual que tots els poetes grecs, els tràgics foren autèntics educadors del seu poble, per la qual cosa la invitació al teatre de què gaudien els atenesos per obra i gràcia de l'Estat pot ser assimilada a la responsabilitat econòmica respecte els centres docents assumida pels governs actuals. (...) Els poetes tràgics utilitzaven la tradició mitològica per a reflexionar sobre l'ambivalent relació que la nova ciutat democràtica manté respecte el passat del que sorgeix i del que pretén despuntar com un sistema polític social radicalment nou."

2. Les representacions dels Festivals de teatre

El lloc on es representaven les obres era el Teatre de Dionís, al peu de l'acròpolis, a mig camí entre l'espai diví presidit pel Partenó i l'espai urbà on tenia lloc la vida quotidiana. El teatre, a l'aire lliure, estava format per un semicercle de graderies per als espectadors (la càvea o *koilon*), davant d'un passadís, també en semicercle (*orchéstra*), on es movia el cor. Darrere l'*orchestra* hi havia una plataforma, un parell de pams més elevada, on es movien els actors. Al fons hi havia la *skéné* (mot grec que vol dir "barraca", "cabana"), d'uns tres metres d'alçada, que tenia tres portes: les laterals representaven l'entrada d'actors que venien de "la ciutat" o "del camp". També s'utilitzava una grua (*mechané*) que permetia aixecar els actors, carros inclosos, per damunt de l'escenari. Hem de destacar la màscara dels actors que representava cada personatge (els components del cor, unes dotze persones, també en duïen). Els actors eren sempre homes, igual que en el *kabuki* japonès o a les obres de Shakespeare.

L'estructura d'una tragèdia era, si fa no fa, molt uniforme: començava l'obra amb el *pròleg* d'un actor precedint el *pàrodos* (això és l'entrada del cor cantant en una processó solemne). De seguida es posava de relleu l'estructura dialogada de la tragèdia en alternar les intervencions entre el cor i els actors. Les intervencions del cor s'anomenen *estàsims*, cants de gran lirisme i solemnitat religiosa. Aquestes "entrades" del cor (solen ser entre dos i cinc al llarg d'una representació), es van alternant amb els *episodis* que són protagonitzats pels actors. El fi de l'obra ve marcat per l'*éxodos*, l'últim cant que el cor executa abans de sortir de l'escena.

3. Cinc poetes dramaturgs immortals de Grècia i Roma

Èsquil (525-456 a.C.), és el més solemne i profund de tots els poetes tràgics grecs. Va lluitar en la famosa batalla de Marató el 490 a.C. i aquest fet el marcà profundament com un “teòleg de l'escena” (*Orestea*) i un gran defensor de la llibertat (*Prometeu encadenat*).

Sòfocles (496-406 a.C.), atenès, és el més clàssic i va escriure obres de gran talla artística i humana, com *Antígona* o *Èdip Rei*, on posa en escena com les forces -tan humanes com divines- poden acabar destruint l'home. Va escriure més de 120 obres (en conservem 7).

Eurípides (485-406 a.C.), era d'un temperament molt irregular. De vegades profundament racionalista, de vegades tot al contrari (per exemple, a les *Bacants*). Les seves obres donen una visió de la crisi provocada per la Guerra del Peloponnès, un gran mal a tot Grècia, i va fer palesa la inutilitat i irracionalitat de qualsevol guerra (*Hècuba*, *Les Troianes*). També tractà el tema de la dona al seu temps (*Medea*, *Ifigenia a Àulida*, *Alceste*, etc.).

Plaute (254-184 a.C.) va néixer a la regió d'Umbria i va anar a la capital, de la mateixa manera que molts altres provincians, a fer fortuna com organitzador i director d'espectacles teatrals. Es va convertir en l'autor més popular de Roma, però de les gairebé 150 comèdies que se li atribuïen, només ens en queden 21. Les més famoses són *Aulularia* («comèdia de l'olla»), que ridiculitza el vell avar; *Amphitruo*, una paròdia d'un tema mitològic; *Miles gloriosus* («el soldat fanfarró»); *Pseudolus* («el mentider»), la recreació de l'esclau maliciós, autèntic prototipus del futur pícar; *Els bessons*, etc. En totes aquestes obres, l'argument era el que menys interessava, eren comedies d'enredo amb arguments paral·lels. Plaute demostra un gran domini del llenguatge i una gran facilitat a connectar amb els gustos del públic, que no han canviat tant al llarg dels segles.

Terenci (185-159 a.C.) també va tenir el favor del públic però el seu caràcter i la seva obra són molt diferents a les de Plaute. Va formar part dels cercles intel·lectuals que en el segle II a.C. impulsaren l'helenització del món romà. Les seves comèdies (se'n conserven sis) són més a prop del drama psicològic burgès que de la farsa popular: *L'eunuc*, *La sogra*, *Els germans*, etc.

Vista aèria del teatre d'Epidaure (Grècia)